

Vladavina hrvatskih vladara tijekom 9., 10. i 11. stoljeća s naglaskom na odnos sa Svetom Stolicom

Sažetak

U ovome se radu opisuju glavne poveznice najviših crkvenih poglavara, papa, te vladara hrvatskoga prostora u 9., 10. te 11. stoljeću. Iako će naglasak ponajviše biti stavljen na političko djelovanje samih vladara, ključan će biti i njihov odnos prema Crkvi kao instituciji. U kontekstu će 9. stoljeća biti analizirana vladavina knezova Trpimira, Domagoja, Branimira i Muncimira te će naglasak biti stavljen i na sukobe ovih vladara s drugim državama. Nastavno će na to biti opisano vrijeme 10. stoljeća, odnosno vladavine Tomislava, prvog hrvatskoga vladara kojem papa u pismu daje naslov rex te Mihajla Krešimira II. Na poslijetku će se opisati i vladavina te odnos prema Crkvi Petra Krešimira IV. te Dmitra Zvonimira. Zaključno će ovaj rad donijeti poveznicu suradnje hrvatskih srednjovjekovnih vladara s papama u korist stvaranja temelja buduće hrvatske crkvene administracije. Također, spomenuta će biti i politička uloga odnosa s papom koja je za ranosrednjovjekovnu hrvatsku državu značila mogućnost autonomnosti i priznanja vladara kao kralja bez priklanjanja silama poput Bizanta ili Franačke.

Ključne riječi: Sveta Stolica, vladari, vladavina, suverenost, Crkva

Uvod

Hrvatska se srednjovjekovna država, kao takva, počela razvijati tijekom devetoga stoljeća. Hrvatski su vladari, iako pod vlašću drugih država, težili suverenosti te priznanju svoje vlasti. U tome je kontekstu velik problem predstavljalo Bizantsko Carstvo, Franačko Carstvo te Mletačka Republika sa svojim teritorijalnim pretenzijama. Međutim, tijekom 9. stoljeća dolazi do pokrštanja odnosno kristijanizacije Hrvata.¹ Osim same vjere i

kulture, ovo povijesno razdoblje također donosi i važnu povezanost s institucijom koja će kroz stoljeća postati jednom od najutjecajnijih političkih, kulturnih i vjerskih autoriteta, Svetom Stolicom. Cilj rada je prikazati vladavinu hrvatskih srednjovjekovnih vladara te oblikovanje vlasti kroz odnose s papama.

9. stoljeće

Trpimir

U razdoblju od četrdesetih do osamdesetih godina 9. stoljeća Hrvatska doživljava prvi ranosrednjovjekovni vrhunac. U tome su kontekstu najvažniji knezovi Trpimir, Domagoj i Branimir. (Raukar, 2007, 28) Ono što je potrebno istaknuti jest i činjenica kako je hrvatski prostor u ovom razdoblju bio na razmeđu Rima, Carigrada i Akvileje kao najutjecajnijih područja. (1) Knez je Trpimir vladao oko 845. do 864. godine. Tijekom svoje vladavine vodio je dva sukoba. Jedan je vođen protiv „naroda Grka“ o kojima saznajemo od benediktinca Gottschalka koji je 846. godine boravio na dvoru kneza Trpimira. Kako se sa sigurnošću ne zna na koji se narod „narod Grka“ odnosi pretpostavlja se da je Trpimir vodio rat s gradovima Splitom i Trogirom i da je iz tog sukoba izašao kao pobjednik. (Budak, 1994: 72) Drugi sukob koji se dogodio bio je između Trpimira i bugarskoga kneza Borisa 852. godine. Smatra se kako je sukob održan negdje u sjeveroistočnoj Bosni, te kako je Trpimir porazio bugarsku vojsku. (Raukar, 2007: 28)

O Trpimirovom odnosu s Crkvom svjedoči Trpimirova darovnica iz 852. godine na kojoj se spominje Trpimir: „PRO DUCE TREPIM[ERO]“. Tom je darovnicom ovaj vladar htio jednom samostanu omogućiti sredstva za njegov rad, no kako nije imao dovoljno sredstava, tražio je pomoć od splitskog nadbiskupa Petra. Nadbiskup je

je u potpunosti određenu kulturu učinio kršćanskom dok bi kristijanizacija predstavljala kontinuitet prihvaćanja kršćanstva (Vedriš: 2015: 201-236).

¹ U hrvatskoj historiografiji dolazi do mimoilaženja u mišljenjima oko pojmova kristijanizacije i pokrštanja Hrvata. Podrazumijevanjem krštenja kao konkretnog kršćanskoga obreda pojam pokrštanja moguće je shvatiti kao događaj koji

pristao pomoći Trpimiru, ali je zauzvrat morao potvrditi povlastice na već prije stečene zemlje koje je Splitska nadbiskupija imala, Pristavši na ovaj zahtjev vidimo kako je Trpimir htio održati dobre odnose s Crkvom i nadbiskupom. (1)

Domagoj

Nakon kneza Trpimira naslov kneza dobio je Domagoj koji je vladao do 878. godine. Za vrijeme vladavine ratuje s franačkim kraljem Ludovikom II., Bizantom, Venecijom i Neretljanima protiv Arapa koji su 866. godine napali Dubrovnik. Arapski je pohod na Dubrovnik bio neuspješan. Nakon toga su Franačko Carstvo i Bizant krenuli na Bari kojeg su i osvojili 871. godine uz pomoć Domagoja. (Budak, 1994: 23) Ne postoje nikakve potvrde kako je za svoga vremena širio kršćanstvo ili gradio crkve kako bi podržao istu, a njegovo se ime ne spominje na kamenim natpisima. Uz to je ulazio u ratne sukobe s Mlečanima, gdje su njegovi brodovi napadali mletačke brodove, što papi Ivanu VIII. nije odgovaralo te mu šalje pismo kako bi spriječio napade. (Goldstein, 1995: 253) Domagoj se nemilosrdno obračunao sa neprijateljima pa ih ubio, a ne poslao u progonstvo što je do tada bilo uobičajeno. U drugom dijelu pisma papa kritizira Domagoja zbog gusarskih djela koja je činio. (Goldstein, 1995: 255-256) Analizira li se pismo koje je papa uputio Domagoju nakon pobjede nad Arapima, moguće je zaključiti kako papa knezu savjetuje kako bi svoje političke neprijatelje trebao prognati iz države, a ne ih ubijati. Također spominje i gusare koji često pljačkaju brodovlje i posjede i vjeruje kako bi Domagoj kao knez trebao pronaći rješenje situacije. (2) Zbog tih stalnih pljački na mletačke posjede mletački kroničar Ivan Đakon Domagoja naziva „najgorim knezom Slavena“. (Raukar, 2007: 40) Tako sve do Domagojeve smrti nije bilo primirja s Mlečanima. Nakon Domagoja na vlast dolazi knez Zdeslav, sin kneza Trpimira koji se vratio pod zaštitom Bizanta. On je vladao samo godinu dana te je ubijen u uroti jer je bio priklonjen bizantskoj vlasti dok su prethodna dva kneza priznavali franačku vlast, a na njegovo mjesto dolazi knez Branimir. (Klaić, 1971: 247-250)

Branimir

Za vrijeme Branimirove vladavine koja je trajala sve do 892. godine, došlo je do graditeljskih pothvata, napretka hrvatskoga društva te mira s Mlečanima koji je trajao do kraja 10. stoljeća. (Goldstein, 1995: 260) Branimir je priznavao vlast Karla Debelog, ali njegova mu zaštita nije bila dovoljna pa je potražio zaštitu od pape. Papa Ivan VIII. je prihvatio zahtjev kneza Branimira, jer mu je on bio važan

čimbenik u pokušaju prevlasti nad bugarskom Crkvom. Tako je papa na svečanoj misi za blagdan Uzašašća u Crkvi sv. Petra u Rimu 879. godine blagoslovio Branimira i njegov (hrvatski) narod. Tim se činom počela podrazumijevati Branimirova neovisnost i neovisnost hrvatske kneževine. (Budak, 1994: 26-27) Pismo kojim papa potvrđuje svojevrsan savez s Branimirom jasno daje do znanja kako papa Branimira smatra dobrim vjernikom te kako se i prethodno spomenuti blagoslov dogodio zbog visokog stupnja njegovoga prakticiranja vjere te poštovanje saveza s papom. (3) Kako i Milko Brković navodi, kroz pisma Domagoju i Branimiru koja je sastavljao isti papa vidljiva je promjena gledišta i na hrvatski narod, ali i na hrvatskoga vladara. Ta je promjena pozitivna, jer se hrvatski narod priznaje vjernicima dok vladar postaje uvjetno rečeno „sin“ Crkve. (4) Spomenuto je pismo kojega je Branimir uputio papi, dostavio svećenik Ivan. On je zapravo bio poznanik i jedne i druge strane te je papa pristankom na Branimirovu zamolbu o zaštiti od kneza zamolio da upravo Ivanu omogući siguran odlazak u Bugarsku. (5) No, u međuvremenu, Bugarska se okrenula prema Bizantu pa je papa „svom snagom“ pokušavao vratiti Bugarsku pod vlast rimske Crkve. (Goldstein, 1995: 267-269) Također, Branimir je bio u dobrim odnosima s Teodozijem koji je bio ninski biskup. Papa Stjepan VI. nije bio za Teodozijevo postanak splitskim nadbiskupom, ali je na kraju popustio jer je znao da bi to stvorilo nezadovoljstvo i udaljilo Hrvate od rimske Crkve, a samim time bi se otežalo njegovo ostvarivanje vlasti nad Bugarskom jer bi Hrvatska bila kamen spoticanja do bugarskoga teritorija. (Sokol, 2005, 59-61)

Muncimir (Mutimir)

Oko 892. godine na vlast umjesto Branimira dolazi Muncimir koji je bio posljednji sin Trpimira. On je vodio vanjsku politiku, to jest umiješao se u sukobe oko vlasti koje su se vodile u Srbiji. Prihvatio je odbjegli braću te im tako pomogao da dobiju vlast. Kako bi održao dobre odnose s Crkvom potvrdio je darovnicu svog oca što je išlo u korist splitskom nadbiskupu kada je izbio sukob između splitskog nadbiskupa Petra i ninskoga biskupa Aldefreda (Budak, 1994, 29).

10.stoljeće

Tomislav

U prvoj polovici 10. stoljeća, na vlast dolazi Tomislav. Njegova je vladavina obilježena sukobima koje je vodio s Mađarima i Bugarima. Da je Tomislav bio u dobrim odnosima s Crkvom vidi se iz činjenice da je on prvi vladar

kojega papa oslovljava rexom. (Budak, 1994: 30-31) Pismo koje svjedoči o ovome naslovljeno je na Tomislava kao „kralja Hrvata“ te Mihajla kao „kneza Humljana“. Papa u njemu pozdravlja i cijeli hrvatski narod spomenuvši i Slavoniju i Dalmaciju. Njega opominje kako religiju ne treba tumačiti na slavenskome jeziku kojega uspoređuje s barbarskim te kako ne sumnja da Hrvati koji su, prema njemu, jedni od najvećih vjernika, takvo što žele činiti. (6) Problem koji se javio na hrvatskome prostoru bio je nedostatak poslanika Svete Stolicе u rješavanju pitanja poput slavenskog bogoslužja i organizacije hrvatske Crkve. U tome je kontekstu Tomislav prihvatio biskupe Ivana Ankonskog i Leona Palenstrinskog čiji će djelovanje biti zamijećeno na splitskom crkvenom saboru 925. godine. (6) Tomislav je vodio taj sabor kao i onaj 928. godine, dok je papa donosio zaključke istih. Na saboru je 925. godine zaključeno kako se bogoslužje ne može održavati na slavenskom jeziku i da se svećenici neće moći zaređivati ako ne nauče latinski. Na ovu odluku se žalio ninski biskup Grgur. Tomislav je bio u dobrim odnosima s Grgurom, ali kako je htio održati dobre odnose s papom prihvatio je ovaj zaključak sabora. Kao nasljednicu salonitanske crkve imenovalo se Splitsku nadbiskupiju koja je posljedično dobila crkvenu vlast nad cijelom Dalmacijom. Na kraju se ninska biskupija ukinula, a Grguru je Ninskom predloženo nekoliko mogućih mjesta premještanja², a on je sam odabrao Skradin. Na tome je saboru donesena i odluka kako urotnici koji su ubili vladara moraju davati novčani prilog kako bi se spasila vladareva duša, a bili su i obvezni pružati potporu kod gradnje crkava i bili su dužni zaštititi njegovu obitelj. (Budak, 1994: 32-33) U ovome je kontekstu važno i razmotriti koliko je moć imao papa, a koliko sam Tomislav. Kako ističe Ivan Majnarić, postoji podjela među povjesničarima oko toga koliko je količinu vlasti imao Tomislav na ovim saborima, ali i izvan njih. Važnu ulogu u ovome svakako je imao i Bizant koji je i dalje vladao jednim dijelom hrvatskoga prostora. Ipak, činjenica jest kako je papa u pismu Tomislava nazvao *rexom* te kako ga je na temelju dobrih odnosa sa Svetom stolicom mogao dalje graditi. (7)

Mihajlo Krešimir II.

Nakon Tomislava na vlast dolazi Trpimir II. o kojem ne znamo gotovo ništa, kao i o njegovom nasljedniku Krešimiru I. Krešimira nasljeđuje Mislav koji je ubijen

u jednoj uroti pa na njegovo mjesto dolazi njegov brat Mihajlo Krešimir II. (Budak, 2018: 245) Krešimirovi odnosi s Crkvom su bili dobri, a to možemo zaključiti iz darovnice za Diklo iz 1066/1067. godine kojom Petar Krešimir IV. potvrđuje posjed na Diklu, kojeg je dobio od Krešimira II. (Budak, 2018: 199) U dobrim odnosima s Crkvom bila je i Krešimirova žena Jelena. Ona je osnovala samostan kod Solina te je redovnicama koje su boravile u tom samostanu povjerila zadaću brige o grobnici u kojoj je bila pokopana čitava dinastija. Uz samostan dala je sagraditi i dvije crkve. (Budak, 2018: 262)

11. stoljeće

Petar Krešimir IV.

Petar je Krešimir IV. na poziciju hrvatskoga kralja došao 1058. godine. Njegovu bliskost s Crkvom najprije će dokazati odbacivanjem optužbi za ubojstvo brata Gojslava II. samoga pape. Naime, Petar je Krešimir IV. optužen za umorstvo svoga brata te je tadašnji papa, Aleksandar II., poslao svoga izaslanika kako bi uvidio situaciju. (Budak, 2018: 231) Nakon dokaza nevinosti, papa zaključuje kako bi trebao ostvariti dobar odnos s hrvatskim vladarem kako bi mu pomogao u reformi odvajanja plemićke i crkvene vlasti koja je bila aktualna i u vrijeme pape Lava IX. Hrvatski vladar odlučuje podržati reformu. (Majnarić, 2015: 544) No, podrška ovoga vladara papi ne temelji se samo na tome. 1061. je godine u Splitu održan crkveni sabor na kojemu se raspravljalo o mjeri u kojoj laici trebaju sudjelovati u crkvenoj organizaciji. (Šanjek, 1995: 35)

Dmitar Zvonimir

Sljedeći je vladar na hrvatskome prijestolju Dmitar Zvonimir koji je ustoličen 1074. ili 1075. godine. Oženio je Ladislavovu sestru Jelenu te je zbog podrške ugarske kraljevske obitelji Hrvatskoj pridodao područje Dalmatinske marke. Poput svojih je prethodnika, želio ostvariti dobar odnos s Crkvom, a posebice papom kojem se obraća s ciljem priznanja njegove vlasti. Papa Grgur VII. priznaje njegovu vlast te mu kao svojevrсни dokaz kraljevske vlasti šalje žezlo, mač i krunu kao i svoga delegata kako bi ga okrunio, što i čini u crkvi svetog Petra i Mojsija u Solinu. (Budak, 2018: 256)

Zaključak

Odnos se hrvatskih vladara te Svete Stolicе tijekom 9., 10. i 11. stoljeća može smatrati političko-vjerskim savezom. Pape u hrvatskim knezovima i kraljevima pronalaze saveznike koji prihvaćaju njihove reforme, slažu

2 Grgur je Ninski, ukidanjem Ninske biskupije, ostao bez svoje biskupije. No, odlučilo mu se dati na izbor odabir biskupije u kojoj će obnašati prethodnu dužnost. Ponuđene su mu sisačka, skradinska i delmatska biskupija. (Nova zraka u europskom svjetlu : hrvatske zemlje u ranom srednjem vijeku : (oko 550 - oko 1150), 2015: 214)

se s njihovim vjerskim, ali i političkim idejama, a zauzvrat dobivaju priznanje svoje vladavine te titulu kralja što se može smatrati i jednim oblikom priznanja suverenosti. Međutim, od dobrih odnosa već spomenutih institucija pozitivnu je posljedicu imala i institucija hrvatske Crkve koja je dobila brojne posjede i povlastice od različitih vladara. Dakle, moguće je zaključiti kako su odnosi Svete Stolice i hrvatskih vladara kroz 9., 10. te 11. stoljeće bili vjerski te politički orijentirani, a kako su pape osim vjerskih subjekata u hrvatskim vladarima prepoznale moguće političke suradnike.

Summary

The Rule of Croatian Rulers during the 9th, 10th, and 11th Centuries with an Emphasis on Relations with the Holy See

This paper describes the main connections between the highest church leaders—the popes—and the rulers of the Croatian territories in the 9th, 10th, and 11th centuries. Although the primary focus will be on the political actions of the rulers themselves, their relationship with the Church as an institution will also be of key importance. In the context of the 9th century, the reigns of Dukes Trpimir, Domagoj, Branimir, and Muncimir will be analyzed, with emphasis placed on their conflicts with other states. Following this, the period of the 10th century will be described, particularly the reigns of Tomislav—the first Croatian ruler to be granted the title of king by the pope—and Mihajlo Krešimir II. Finally, the paper will examine the reigns and church relations of Petar Krešimir IV and Dmitar Zvonimir. In conclusion, this paper will highlight the cooperation between Croatian medieval rulers and the popes as a foundation for the future Croatian church administration. Additionally, it will address the political role of relations with the pope, which for the early medieval Croatian state signified the possibility of autonomy and recognition of its rulers as kings without aligning with powers such as Byzantium or the Frankish Empire.

Literatura

Knjige:

1. Budak, Neven, 1994., *Prva Stoljeća Hrvatske*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
2. Budak, Neven, 2018., *Povijest hrvatskih zemalja u srednjem vijeku: Hrvatska povijest od 550. do 1100.*, Leykam international, Zagreb.
3. Goldstein, Ivo, 1995., *Hrvatski rani srednji vijek*, Novi liber, Zagreb

4. Klaić, Nada, 1971., *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb
5. Vedriš, Trpimir, 2015., *Crkva i vjerski život // Nova zraka u europskom svjetlu: Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku* (o. 550. – o. 1150.), Zagreb: Matica
6. Matijević Sokol, Mirjana; Sokol, Vladimir, 2005., *Hrvatska i Nin u doba kneza Branimira*, Studia Croatica, Zagreb
7. Raukar. Tomislav, 2007., *Hrvatsko srednjovjekovlje-prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga, Zagreb

Internetske stranice:

1. Biočić, Ana. *Državne veze između papinstva i Hrvata u 9. stoljeću*, Matica hrvatska: <https://www.matica.hr/hr/547/drzavne-veze-izmeu-papinstva-i-hrvata-u-9-stoljecu-28061/> (11.05.2025.)
2. Bosnar, Danijel. 2014. "Trpimirova darovnica." Rostra 6., br. 6: <https://hrcak.srce.hr/169442> (pristup ostvaren 10. 9. 2024.)
3. *Pismo pape Ivana VIII. knezu Domagoju*, Wikizvor: https://hr.wikisource.org/wiki/Pismo_pape_Ivana_VIII._knezu_Domagoju (11.05.2025.)
4. *Pismo pape Ivana VIII. knezu Branimiru*, Wikizvor: https://hr.wikisource.org/wiki/Pismo_pape_Ivana_VIII._knezu_Branimiru (11.05.2025.)
5. Brković, Milko. "Diplomatička analiza papinskih pisama druge polovice IX. stoljeća destinatarima u Hrvatskoj." Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, vol. , br. 43, 2001, <https://hrcak.srce.hr/12171> (Pristup ostvaren 11.05.2025.)
6. Ostojić, Ivan. *Papinski poslanici u staroj Hrvatskoj*. Bogoslovska smotra, vol. 37, br. 3-4, 1967, <https://hrcak.srce.hr/41206> (11.05.2025.)
7. *Pismo pape Ivana X. kralju Tomislavu i knezu Mihajlu*, Wikizvor: https://hr.wikisource.org/wiki/Pismo_pape_Ivana_X._kralju_Tomislavu_i_knezu_Mihajlu (11.05.2025.)
8. Majnarić, Ivan. "Papa i svjetovni vladar na izmaku karolinškog doba. Primjer splitskih sinoda dvadesetih godina 10. stoljeća." Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 28, 2010, <https://hrcak.srce.hr/62610> (Pristup ostvaren 11.05.2025.)